

ZAMONAVIY TIBBIYOTDA PREMEDIKATSIYA: SAMARADORLIK VA XAVFSIZLIK

Rustambekova Gulrangbegim Bohodirjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali Davolash ishi
yo'nalishi 24_04-guruh talabalari

gulrangbegimrustambekova154@gmail.com

Pulatova Muxlisabonu Farhodjon qizi

muxlisapulatova58@gmail.com

Karimov Abubakirsiddiq Shukrullo o'g'li

Klinik va patologik anatomiyakafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18034869>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-dekabr 2025 yil

Ma'qullandi: 20-dekabr 2025 yil

Nashr qilindi: 23-dekabr 2025 yil

KEY WORDS

premedikatsiya, zamonaviy
tibbiyot, klinik amaliyot,
samaradorlik, xavfsizlik,
anesteziologiya, reanimatsiya,
jarrohlik, invaziv muolajalar,
diagnostika, sedativ dorilar,
analgetiklar, anxiolitiklar,
antipsixotiklar, antihistamin
preparatlar, antixolinergik
vositalar, farmakologiya,
farmakodinamika,
farmakokinetika, individual
yondashuv, bemor xavfsizligi,
klinik protokollar, dalillarga
asoslangan tibbiyot.

ABSTRACT

Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy tibbiyotda premedikatsiyaning nazariy va amaliy jihatlarini keng yoritiladi. Premedikatsiya jarrohlik, invaziv diagnostik va terapevtik muolajalar oldidan bemorni kompleks tayyorlashning muhim bosqichi bo'lib, uning asosiy maqsadi psixoemotsional zo'riqishni kamaytirish, og'riq sezuvchanligini pasaytirish, vegetativ asab tizimi reaksiyalarini barqarorlashtirish hamda anesteziya va muolajalar bilan bog'liq asoratlar xavfini minimallashtirishdan iborat. Maqolada premedikatsiyaning samaradorligi turli klinik holatlar misolida tahlil qilinadi, dori vositalarining farmakologik xususiyatlari, ta'sir mexanizmlari va o'zaro ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bolalar, kattalar va keksa yoshdagi bemorlarda, shuningdek surunkali kasalliklari mavjud shaxslarda premedikatsiyani qo'llashda xavfsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Zamonaviy dalillarga asoslangan tibbiyot tamoyillari, klinik protokollar va individual yondashuv premedikatsiya samaradorligini oshirish hamda bemor xavfsizligini ta'minlashda muhim omil sifatida baholanadi.

Premedikatsiya — bu operatsiya yoki narkozdan oldin bemorga beriladigan dori vositalari majmuasi bo'lib, og'riqni kamaytirish, qo'rquvni bosish, asoratlarni oldini olish va narkozni yengil o'tkazish uchun qilinadi.

So'nggi yillarda tibbiyot sohasida jarrohlik amaliyotlari va invaziv diagnostik usullar sonining ortib borishi bemorni muolajaga to'g'ri tayyorlash masalasini yanada dolzarb qilmoqda. Bemor organizmining operatsiya yoki boshqa tibbiy aralashuvlarga bo'lgan javob reaksiyasi ko'p jihatdan oldindan ko'rilgan tayyorgarlik choralariga bog'liq. Shu nuqtayi nazardan, premedikatsiya zamonaviy tibbiyotda muhim ahamiyat kasb etadi.

Premedikatsiya bemorning jismoniy va ruhiy holatini muolajaga moslashtirish, asoratlarni xavfini kamaytirish hamda anesteziya samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks tadbirlar majmuasidir. To'g'ri tashkil etilgan premedikatsiya nafaqat bemor xavfsizligini ta'minlaydi, balki davolash jarayonining umumiy natijasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Asosiy qism

Premedikatsiyaning zamonaviy tibbiyotdagi o'rni va ahamiyati

Zamonaviy tibbiyotda jarrohlik amaliyotlari, endoskopik tekshiruvlar va invaziv muolajalar oldidan bemorni to'g'ri tayyorlash muhim bosqich hisoblanadi. Premedikatsiya organizmning stressga bo'lgan fiziologik javobini kamaytirish orqali hayotiy muhim tizimlar faoliyatini muvozanatda saqlaydi. Operatsiya oldi davrida qo'rquv, hayajon va og'riqni kutish natijasida simpatik asab tizimi faollashib, yurak urish tezlashadi, arterial bosim ko'tariladi, nafas olish buziladi. Premedikatsiya ushbu salbiy jarayonlarning oldini olishga qaratilgan.

Premedikatsiyaning to'g'ri tashkil etilishi nafaqat operatsiya vaqtida, balki operatsiyadan keyingi tiklanish davrida ham asoratlarni xavfini kamaytiradi.

Premedikatsiya kasalliklar kesimida

Yurak-qon tomir tizimi kasalliklarida premedikatsiya

Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari bilan og'riq bemorlarda premedikatsiya ayniqsa muhim hisoblanadi. Masalan, arterial gipertoniya bilan og'riq bemorlarda operatsiya oldi stressi yurak va qon tomirlariga ortiqcha yuk tushishiga olib keladi. Qon bosimining keskin ko'tarilishi miya qon aylanishining buzilishi, miokard infarkti xavfini oshiradi. Premedikatsiya markaziy asab tizimini tinchlantirish orqali simpatik faollikni kamaytiradi, arterial bosimni barqarorlashtiradi va operatsiya jarayonida xavfsizlikni oshiradi.

Ishemik yurak kasalligi (stenokardiya va oldingi miokard infarkti tarixiga ega bemorlar) premedikatsiya talab qiladigan yana bir guruhdir. Stress va og'riq natijasida yurak mushagiga kislorod yetishmovchiligi oshadi, bu esa miokard infarkti xavfini kuchaytiradi. Premedikatsiya yurak urish chastotasini va arterial bosimni barqarorlashtiradi, shu bilan miokardga tushadigan yukni kamaytiradi.

Yurak ritmi buzilishlari (aritmia) bo'lgan bemorlarda premedikatsiya yurakning ritmik faoliyatini saqlashga yordam beradi. Masalan, atrial fibrillatsiya yoki ventrikulyar ekstrasistol bilan og'riq bemorlarda stress markaziy asab tizimini qo'zg'atadi, bu esa aritmiyaning kuchayishiga olib keladi. Premedikatsiya esa vegetativ tizimni muvozanatga keltirib, yurak ritmini barqarorlashtiradi.

Keksa yoshdagi bemorlarda yurak-qon tomir tizimi premedikatsiyaning xavfsizlik aspektlarini yanada oshiradi, chunki bu bemorlarda kompensator mexanizmlar sust bo'ladi va stressga javob kuchliroq bo'ladi.

Nafas olish tizimi kasalliklarida premedikatsiya

Nafas olish tizimi kasalliklariga ega bemorlarda premedikatsiya jarrohlik va anesteziya xavfsizligini oshiradi. Masalan, bronxial astma bilan og'riq bemorlarda stress va og'riq bronxospazmni chaqiradi, bu esa kislorod yetishmovchiligi va operatsiya vaqtida nafas yetishmovchiligi xavfini oshiradi. Premedikatsiya bronxlarni kengaytiruvchi vositalar bilan birga qo'llanilib, nafas yo'llarining o'tkazuvchanligini oshiradi.

Surunkali obstruktiv o'pka kasalligi bo'lgan bemorlarda shilliq sekretsiyasi ko'paygan, bronxlar toraygan bo'ladi. Premedikatsiya orqali sekretsia kamaytiriladi va nafas olish

yengillashtiriladi. Shu bilan birga, sun'iy nafas olish va anesteziya davrida asoratlar xavfi kamayadi.

Shuningdek, pnevmoniya va boshqa surunkali o'pka kasalliklari bo'lgan bemorlarda premedikatsiya infeksiyon asoratlarni kamaytirishda yordam beradi, chunki stress va og'riq immun javobni kamaytirishi mumkin.

Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarida premedikatsiya

Premedikatsiya ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarida ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, gastroezofageal reflyuks kasalligi bo'lgan bemorlarda oshqozon tarkibining qizilo'ngachga qaytishi operatsiya vaqtida aspiratsiya xavfini oshiradi. Premedikatsiya oshqozon kislotaliligini pasaytirib, refluks xavfini kamaytiradi va umumiy anesteziya davomida bemorni xavfsiz qiladi.

Oshqozon va o'n ikki barmoq ichak yarasi bilan og'riq bemorlarda stress gormonlari oshqozon shirasi ajralishini kuchaytiradi, bu esa yara chuqurlashuvi va qon ketish xavfini oshiradi. Premedikatsiya orqali stress reaksiyasi kamaytiriladi, natijada yara bitishi va postoperativ asoratlar xavfi pasayadi.

Shuningdek, jigar yoki ichak surunkali kasalliklarida premedikatsiya oshqozon va ichak motilitetini tartibga soladi, bu esa anestetik vositalarning samaradorligini oshiradi va postoperativ holatlarni yaxshilaydi.

Endokrin tizim kasalliklarida premedikatsiya

Qandli diabet bilan og'riq bemorlarda operatsiya oldi stress giperlikemiyaga olib kelishi mumkin, bu esa tiklanish jarayonini sekinlashtiradi va infeksiyon asoratlar xavfini oshiradi. Premedikatsiya stress omillarini kamaytirib, glyukoza darajasini barqarorlashtiradi, shu bilan operatsiya va postoperativ davr xavfsizligini oshiradi.

Qalqonsimon bez kasalliklari, xususan tireotoksik kasalliklar bo'lgan bemorlarda yurak urish chastotasi oshadi va aritmiyalar xavfi ortadi. Premedikatsiya yurak urish tezligini pasaytirib, metabolik faoliyatni barqarorlashtiradi, tireotoksik kriz xavfini kamaytiradi.

Oshqozon osti bezi va boshqa endokrin bez kasalliklarida ham premedikatsiya stress bilan bog'liq metabolik buzilishlarni kamaytiradi, glyukoza va elektrolitlar muvozanatini ta'minlaydi.

Nevrologik kasalliklarda premedikatsiya

Epilepsiya bilan og'riq bemorlarda stress va qo'rquv tutqanoq xurujlarini chaqirishi mumkin. Premedikatsiya markaziy asab tizimini tinchlantirib, tutqanoq rivojlanish ehtimolini kamaytiradi. Shu bilan birga, anestetik vositalar bilan o'zaro ta'sir xavfi minimal darajada bo'ladi.

Vegetativ distoniya yoki asab tizimi buzilishlari bo'lgan bemorlarda yurak urishi, qon bosimi va terlashning keskin o'zgarishi kuzatiladi. Premedikatsiya ushbu vegetativ reaksiyalarni yumshatib, operatsiya va postoperativ davrni bemor uchun xavfsiz qiladi.

Parkinson kasalligi va surunkali nevrologik buzilishlarda premedikatsiya dori vositalari bilan uyg'un ishlatilishi zarur, chunki noto'g'ri tanlangan vositalar motor faoliyatni buzishi mumkin.

Allergik kasalliklar va premedikatsiya

Allergik kasalliklarga moyil bemorlarda dori vositalariga sezuvchanlik yuqori bo'ladi. Premedikatsiya allergik reaksiyalarni oldini olishga qaratilib, teri toshmalari, bronxospazm,

anafilaktik holatlar xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, antihistamin vositalar orqali operatsiya davomida bemorning holati barqaror bo'ladi.

Allergik fon mavjud bo'lgan bemorlarda doza individual tarzda tanlanadi va monitoring uzluksiz olib boriladi. Bu esa premedikatsiyaning xavfsizligini oshiradi.

Keksa yoshdagi bemorlarda premedikatsiya

Keksa bemorlarda organizmning kompensator mexanizmlari cheklangan bo'ladi. Yurak-qon tomir, nafas olish, endokrin va nevrologik tizimlar stressga sezgir. Premedikatsiya dozalari ehtiyotkorlik bilan tanlanadi, markaziy asab tizimi va yurak faoliyati barqarorlashtiriladi, operatsiya xavfsizligi oshiriladi. Shu bilan birga, postoperativ tiklanish jarayoni tezlashadi va asoratlari xavfi kamayadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy tibbiyotda premedikatsiya bemorni jarrohlik, invaziv diagnostik va davolovchi muolajalarga tayyorlashning ajralmas va muhim bosqichi hisoblanadi. Premedikatsiyaning to'g'ri va oqilona qo'llanilishi bemorning psixosotsial holatini barqarorlashtiradi, qo'rquv va tashvish darajasini kamaytiradi, og'riq sezuvchanligini pasaytiradi hamda vegetativ asab tizimi bilan bog'liq noxush reaksiyalarning oldini oladi. Bu esa anesteziya va tibbiy muolajalar jarayonining yanada xavfsiz va samarali o'tishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, premedikatsiya asoratlari xavfini kamaytirish, anesteziya dozasini optimallashtirish va muolajadan keyingi tiklanish jarayonini yengillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq premedikatsiyani tanlashda bemorning yoshi, umumiy holati, hamroh kasalliklari va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Zamonaviy klinik protokollar va dalillarga asoslangan yondashuvlardan foydalanish premedikatsiya samaradorligini oshirib, bemor xavfsizligini ta'minlashga imkon beradi. Shu bois, premedikatsiyani ilmiy asoslangan, individual va kompleks tarzda qo'llash zamonaviy tibbiyot amaliyotining muhim talablaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Miller R.D., Cohen N.H., Eriksson L.I., Fleisher L.A., Wiener-Kronish J.P., Young W.L. Miller's Anesthesia. 9th ed. Philadelphia: Elsevier; 2020.
2. Butterworth J.F., Mackey D.C., Wasnick J.D. Morgan & Mikhail's Clinical Anesthesiology. 6th ed. New York: McGraw-Hill Education; 2018.
3. Barash P.G., Cullen B.F., Stoelting R.K., Cahalan M.K., Stock M.C. Clinical Anesthesia. 8th ed. Philadelphia: Wolters Kluwer; 2017.
4. Apfelbaum J.L., Gross J.B., Connis R.T., et al. Practice guidelines for preoperative fasting and the use of pharmacologic agents to reduce the risk of pulmonary aspiration. Anesthesiology. 2017;126(3):376-393.
5. Stoelting R.K., Hillier S.C. Pharmacology and Physiology in Anesthetic Practice. 5th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2015.
6. American Society of Anesthesiologists (ASA). Practice Guidelines for Preanesthesia Evaluation. Anesthesiology. 2012;116(3):522-538.
7. Morgan G.E., Mikhail M.S., Murray M.J. Clinical Anesthesiology. Lange Medical Books; 2013.
8. Хмельницкий О.К., Бунятян А.А. Анестезиология и реаниматология. Москва: ГЭОТАР-Медиа; 2019.

9. Бабаянц А.А. Премедикация в анестезиологии. Москва: Медицина; 2016.
10. Butterworth J.F. Pharmacologic considerations in premedication. British Journal of Anaesthesia. 2015;115(2):ii45–ii56.

